

И.Арабаев атындагы КМУнун Педагогика жана психология институтундагы башталгыч мектепте кыргыз жана орус тилдерин окутуунун технологиясы кафедрасынын отурумунун
№2 токтомунан

КӨЧҮРМӨ

Бишкек ш., 24.10. 2023-ж.

Отурумдун төрайымы: Акунова А.Р., п.и.д., профессордун м.а.

Отурумдун катчысы: Куканова М. А., п.и.к., доценттин м.а.

Катышуучулар:

1. В.И. Мусаева В.И. – п.и.д., проф. м.а. (13.00.02)
2. Чокошева Б.С. – п.и.д., проф. м.а. (13.00.02)
3. Акматов К.К. – п.и.д., проф. м.а. (13.00.02)
4. Муратов А.Ж. – п.и.д., профессор (13.00.02)
5. Абдраева Н.Э. – п.и.к., доцент (13.00.02)
6. Раимбекова М. – п.и.к., доцент(13.00.02)
7. Омурбаева Д.К. – п.и.к., доцент (13.00.02)
8. Нуркулова М.Р. – п.и.к., доцент (13.00.02)
9. Сатылганова Р.Т. – п.и.к., доцент (13.00.02)
10. Эралиева Ы.С. – филол. и.к., доценттин м.а. (10.01.01)
11. Мырзадаирова Д.Ш. – п.и.к., доценттин м.а. (13.00.02)
12. Жолдошалиева Ж.Э. – п.и.к., доценттин м.а. (13.00.02)
13. Садыкова В.Э. – ага окутуучу
14. Кочкорбаева А.К. – ага окутуучу
15. Зайнидинова Г.Ш. – ага окутуучу
16. Атантаева Ж.И. – окутуучу, магистр
17. Муратбекова Ж.М. – окутуучу
18. Турдиева Г. – окутуучу
19. Бактыгулова Г.Б. – окутуучу, лаборант

Күн тартибинде:

И. Арабаев атындагы КМУнун Педагогика жана психология институтунун башталгыч мектепте кыргыз жана орус тилдерин окутуунун технологиясы кафедрасынын изденүүчүсү Абдухамидова Батмахан Абдуакимовнанын “Адабий окуу” сабагында окуучулардын окурмандык ишмердүүлүгүн

калыптандыруунун илимий-методикалык негиздери” аттуу 13.00.02 – окутуу жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (кыргыз адабияты) боюнча педагогика илимдеринин доктору илимий даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясын талкуулоо.

Илимий кеңешчиси – педагогика илимдеринин доктору, профессор Абдыкерим Жаркынбаевич Муратов.

Угулду:

Акунова А.Р. – жыйындын төрайымы, п.и.д., профессордун м.а.:

Диссертант Батмахан Абдухамидованын “Адабий окуу” курсунда окуучулардын окуу ишмердүүлүгүн калыптандыруунун илимий-методикалык негиздери” аттуу изилдөө темасы 2012-жылдын 1-июнунда И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин Окумуштуулар кеңешинин №8 токтому менен бекитилип, 2023-жылы 26-январында аталган университеттин Окумуштуулар кеңешинин №5 токтому менен айрым өзгөртүүлөр киргизилип, “Адабий окуу” сабагында окуучулардын окурмандык ишмердүүлүгүн калыптандыруунун илимий-методикалык негиздери” деп аталган.

Изденүүчү Б.А.Абдухамидова тууралуу кыскача маалымат төмөндөгүдөй:

Абдухамидова Батмахан Абдуакимовна Лейлек районундагы Арка айылында 1973-жылы 25-ноябрда туулган.

1990-жылы «Ак тилек» орто мектебин күмүш медаль менен аяктаган.

1995-жылы И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик педагогикалык университетинин филология факультетин бүтүргөн. 1995-2004-жылдар аралыгында орто мектептерде, гимназияларда кыргыз тили жана адабияты мугалими болуп эмгектенген.

2003-жылы республикалык «Жылдын мыкты мугалими» сынагынын жеңүүчүсү болгон.

2004-2020-жылдары Бишкек шаарында Кыргыз билим берүү академиясынын ага илимий кызматкери, кыргыз тили жана адабияты кафедрасынын башчысы, доцент, жетектөөчү илимий кызматкер болуп иштеген. 2019-жылдан тартып учурда И.Арабаев атындагы КМУда кафедранын доценти кызматын аркалап келе жатат.

2008-жылы кандидаттык диссертациясын ийгиликтүү коргоп, педагогика илимдеринин кандидаты илимий даражасын алган. 2016-жылы «Педагогика» адистиги боюнча доценттик окумуштуулук наамын алган.

Батмахан Абдуакимовна республикабыздын орто мектептери үчүн 1 концепция, 3 предметтик стандарт, 2 окуу программанын түзүүчүлөрүнүн бири, 9 окуу китептин, 3 антология, 11 окуу хрестоматиянын, 15 методикалык колдонмонун, 5 көркөм китептин жана 50дөн ашуун методикалык, илимий-методикалык макалалардын автору жана авторлошу.

Эми илимий изилдөө иши тууралуу илимий доклад жасоо үчүн сөз изденүүчү Абдухамидова Батмахан Абдуакимовнага берилет.

Б.А. Абдухамидова - изденүүчү:

Саламатсыздарбы жыйындын урматтуу төрайымы, жыйындын урматтуу катышуучулары!

Диссертациялык ишибиздин негизги мазмунун баяндоого уруксат этиңиздер.

Диссертациянын темасынын актуалдуулугу. Адамзаттын өнүгүш тарыхы, цивилизацияга умтулуунун жолу, коомдун маданияттуулугу, ар тараптуу жетилүүсү кайсыл заманда болбосун инсандардын окурмандык ишмердүүлүгүн уюштуруу менен тыгыз байланыштуу каралып келген.

Окуучулардын билимин баалоо боюнча эл аралык изилдөө борборунун (PISA) Экономикалык кызматташтык жана өнүгүү программасы ушул кылымдын башынан бери ар түрдүү мамлекеттердин он беш жаштагы окуучуларынын окурмандык кызыгууларын жана окуу ишмердүүлүгүн текшерип келет. Жыйынтыгында Кыргыз Республикасы 2006- жана 2009- жылдары акыркы орунду ээлеген. Алардын аныктоосу боюнча биздин өлкөдө он беш жаш курактагы окуучулардын 16,8 пайызы гана окуганын түшүнөт, калганы эмнени окуп жатканын эл аралык талапка ылайык айтып бере албайт. Бул чоң проблема, улуттук трагедия, дал ушул трагедиянын башаты биринчи кезекте мектептерде окуучулардын окурмандык ишмердүүлүгүн уюштура албай жаткандыгыбыз менен байланышат.

Мектеп курагындагы балдарды көркөм адабият менен тааныштыруу, аларга китеп окуу маданиятын үйрөтүү, алардын окурмандык ишмердүүлүгүн калыптандыруу аркылуу окурмандык кызыкчылыгын ойготуу мугалимдин башкы милдети бойдон ар дайым күн тартибинде турат.

Мына ушундай шартта билим берүүнүн маданий өнүгүүгө, окурманды тарбиялоого багытталган моделин өнүктүрүү, анын стратегиясын заманбап талаптарга ылайыктап иштеп чыгуу баланы кайрадан китептер дүйнөсүнө тартып келүүнүн мүмкүнчүлүгүн жаратат деген ишенимдебиз.

«Адабий окуу» сабагын окутуу процессинде окуучулардын окурмандык ишмердүүлүгү проблемасы, аны өнүктүрүүнүн методикалык системасы атайын диссертациялык багытта изилденген эмес.

«Адабий окуу» сабагын окутуу багытында айрым эмгектер жазылгандыгына карабастан, мына ошол процессте окуучулардын окурмандык ишмердүүлүгүн өнүктүрүү боюнча теманы ар тараптан ырааттуу жана докторлук диссертация формасында иштеп чыгуу жагы изилдөөнүн актуалдуу экендигин аныктап турат.

Изилдөөнүн максаты – башталгыч класстардагы «Адабий окуу» курсунда көркөм чыгармаларды окутуу процессинде окуучулардын окурмандык ишмердүүлүгүн өнүктүрүүнүн методикасын теориялык жактан негиздөө, илимий жоболорду жана сунуштарды иштеп чыгуу, иштелип чыккан жыйынтыктардын натыйжалуулугун тажрыйба аркылуу текшерүү.

Диссертациянын биринчи бабы «Адабий окуу» курсунда окуучулардын окурмандык ишмердүүлүгүн өнүктүрүү проблемасынын теориялык-методологиялык негиздери» деп аталып, темага байланыштуу жалпы

теориялык, тарыхый-библиографиялык, методологиялык маселелер изилденди. Анын биринчи «Азыркы учурдагы «Адабий окуу» курсунун жана анда окурманды тарбиялоо проблемасынын максаты, милдеттери жана ааламдашуу доорундагы функциялары» деп аталган параграфында азыркы доордун өзгөчөлүктөрү, ааламдашуунун социалдык турмушка жана адамдардын руханий дүйнөсүнө тийгизген таасири чагылдырылды.

«Окуу», «Окурмандык ишмердүүлүк» түшүнүгүнүн теориялык концепциялары» аттуу 2-параграфта окуу деген эмне, окурмандык ишмердүүлүк деген эмне деген суроолордун тегерегинде ой жүгүртүлөт. **Окуу** – бул жазылган тамгаларды (текстти) оозеки айтуу, жазылгандарды түшүнүү жана анын негизинде ой жүгүртүү, сөздөрүн маанилерин жана эмоционалдык-экспрессивдик боёкторун ылгай билүү ишмердүүлүгү. Бул ишмердүүлүккө адамдын жогорку психикалык функциялары катышат жана окуу татаал когнитивдик процесс болуп эсептелет. Текстти аң-сезимдүү окуу менен гана адам бул дүйнөнү жана анын ар кандай кубулуштарын түшүнөт, башка адамдар менен тилдик байланыш түзөт, ой жүгүртөт, өз оюн бир жерге топтоп, башкаларга билдире алат.

Окурмандык ишмердүүлүк – адамдын чыгарма окууга ышкысынын ойгонушу, чыгарманы түшүнүүсү, анын негизинде ой жүгүртүү, талдоо, баа берүү, андан алган компетенттүүлүктөрүн турмушта колдоно билүүгө жетишүүсү. Ушул философиялык, психологиялык, педагогикалык түшүнүк тууралуу К.Д.Ушинский, Н.А.Рубакин, Г.Наумчик, О.Джежелей, С.Дорошенко ж.б. педагогдордун, психологдордун, методисттердин ойлорун келтирип, окурмандык ишмердүүлүк – бул узакка созулган, дайыма аракеттенүүнү талап кылган чыгармачылык процесс экендигин иште көрсөттүк.

Диссертацияда окурмандык ишмердүүлүктүн ориентирлөөчү-изилдөөчү, аткаруучу-текшерүүчү фазалары тууралуу, алардын биримдиги, этап-этап менен жүрүп отурушу максатка ылайыктуу келерлиги айтылды. Окурмандык ишмердүүлүктү төрт жактуу мүнөздөөгө болорлугу, алар төмөнкүлөр экендиги изилдөө ишинин жүрүшүндө тастыкталды: окуунун тууралыгы, тактыгы; окуунун аң-сезимдүүлүгү; окуунун көрктүүлүгү; окуунун ылдамдыгы.

«Адабий окуу» курсунда окуучулардын окурмандык ишмердүүлүгүн өнүктүрүү проблемасынын изилдениш тарыхына обзор» аттуу 3-параграф тарыхый-аналитикалык планда жазылды. Биринчи учурда дүйнөлүк, орус, совет жана постсоветтик педагогика, психология, библиография илиминде окурмандык кызыгуулар проблемасынын изилдениш тарыхы каралды.

Жалпысынын, башталгыч класстарды адабий чыгармаларды окутуу жана ал аркылуу балдарды китепке кызыктыруу проблемасы айрым изилдөөлөрдө эске алынган менен ырааттуу жана кеңири талдоого алына электиги диссертацияда белгиленди.

«Адабий окуу» курсунда окуучулардын окурмандык ишмердүүлүгүн өнүктүрүү проблемасын изилдөөнүн методологиялык негиздери» деген 4-параграф изилдөөнүн методологиялык таянычтарын анализдөөгө арналган. Эң биринчи методологиялык база дүйнөнү жана адамды таанып-билүү тууралуу

илим философия болуп эсептелет. Темадагы проблемаларды аныктоо, туура түшүнүү жана түшүндүрүү үчүн В.Ф.Асмустун китеп окууну эмгектенүү жана чыгармачылык катары караган, бул ишмердүүлүктүн адамзаттын тарыхында мааниси тууралуу, М.М.Бахтиндин адабий чыгарманы эстетикалык кубулуш катары талдоого алган, Н.А.Бердяевдин коомдук прогресстеги китеп окуунун орду тууралуу идеялары таяныч болуп берди. Көркөм адабияттын тарбиялык функциялары Ю.П.Азаровдун, анын руханий баалуулугу С.Ф.Анисимовдун, адабияттагы шарттуулук, эстетикалык баалуулук проблемалары Т.Аскаровдун, А.А.Салиевдин эмгектеринде чагылдырылган.

«Окуучулардын окурмандык кызыгуулары» деген түшүнүктөгү «кызыгуулар», «китеп тандоо», «китеп окууга үйрөтүү», «көркөм чыгарманы кабыл алуу» деген түшүнүктөр психология илими менен тыгыз байланыштуу болгондуктан, кенже мектеп жашындагы окуучулардын психикалык, мүнөздүк, курактык өзгөчөлүктөрүн изилдеген психолог окумуштуулардын, классик педагогдордун эмгектеринде чагылдырылган.

Бул эмгектердин биздин ишибизге методологиялык негиз болгон жагы: ар кайсыл темаларды окутуу процессинде окурмандык кызыгууларды ойготуунун жолдорун көрсөткөндүгү; окурмандык маданият проблемасын аныктагындагы; мугалимдердин тажрыйбаларын жыйынтыктап көрсөткөндүгү.

«Адабий окуу» курсунда окуучулардын окурмандык ишмердүүлүгүн өркүндөтүү боюнча философия, психология, адабият таануу, педагогика, орус жана кыргыз адабиятын окутуунун методикасы багытындагы изилдөөлөр методологиялык таяныч катары пайдаланылгандыгы изилдөөбүздүн илимий-теориялык базасы бекем болушу үчүн шарт түзүп берди.

Диссертациянын 2-бабы «Изилдөөнүн материалдары жана методдору» деп аталат да, анын «Илимий изилдөөнүн материалдары» деген 1-параграфында изилдөөнүн материалдары катары КРдин Билим берүү мыйзамы, Билим берүүнүн мамлекеттик стандарты, Кыргыз тили жана адабий окуунун предметтик стандарты жана ошол стандарттын негизинде түзүлгөн окуу программалары менен II-IV класстардын «Адабий окуу» китептеринде сунушталган көркөм чыгармалар көрсөтүлөт. Ошондой эле методикалык колдонмолор, мугалимдердин бул багыттагы тажрыйбалары, окуучуларды жазуу жумуштары да материалдар катары алынган.

Диссертациялык изилдөөдө адабий окуу китептерине киргизилген көркөм тексттерди окуу, окуп түшүнүү, талдоо ишмердүүлүктөрү жана ошол ишмердүүлүк процесси аркылуу балдардын окурмандык кызыгууларын жогорулатуу проблемасы изилденди.

Изилдөө үчүн бул материалдардын ичинен ар кандай тектеги (эпика, лирика, драма), түрдөгү (поэзия, проза, драма) жана жанрдагы (поэма, ыр, жомок, аңгеме, повесттен үзүндү ж.б.) тексттер тандалды, алардын тематикалык, жанрдык, стилдик ар түрдүүлүгү эске алынды.

2-параграф «Илимий изилдөөнүн методдору» деп аталып, анда биздин диссертациялык изилдөөдө коюлган максаттарга жетүү үчүн зарыл болгон методдор чагылдырылат. Изилдөө ишибизде колдонгон теориялык

методдордун колдонулуш максаты-милдети, мааниси тууралуу баяндалат. Диссертациянын негизги жоболорун тактоо, теориялык жана практикалык сунуштарды киргизүү үчүн изилдөөгө зарыл болгон илимий булактарды изилдөө методу, аңгемелешүү методу, окуучулардын жазуу жумуштарын талдоо, анкета жүргүзүү, байкоо, тажрыйбаларды талдоо жана жыйынтыктоо, моделдештирүү методдорун колдондук. Биздин изилдөө окурмандык ишмердүүлүк, окуучулардын китеп окуу маданияты, окурмандардын абалын изилдөө болгондуктан, балдарды китепкана менен байланышы, ата-энелердин китеп окуусу, китепканалардын мүмкүнчүлүктөрү социологиялык методдор менен аныкталды.

Пайдаланган методдорду жалпысынан экиге бөлүк: биринчиси, теориялык-практикалык методдор; экинчиси, педагогикалык-эксперименттик методдор.

Теориялык методдор катары ишибизде анализ жана синтез методунда окуу-нормативдик материалдарын үйрөндүк. Изилдөөбүздүн мазмундук өзгөчөлүгүнө ылайык төмөнкүдөй методдор кеңири колдонулду: китепканалык формулярларды үйрөнүү методу; окурмандык биографияларды анализдөө жана жалпылоо методу; окурмандык күндөлүктөрдү талдоо методу.

Практикалык тажрыйбаларды талдоо, жалпылаштыруу методу аркылуу мугалимдердин ишмердүүлүктөрүн эмгекте кандайча пайдаланганыбызды көрсөтүп бердик. Илимий-методикалык иштерди талдоо, системалаштыруу методу аркылуу темага байланыштуу илимий изилдөөлөр талданып, алардын ылайыктуулары пайдаланылды. Аларды кандай учурда колдонгондугубуз ушул бөлүмдө чагылдырылды.

«Изилдөөнүн тажрыйбалык методдору» аттуу параграфында «Адабий окуу» предметинде чыгармаларды окутуу аркылуу окуучулардын окурмандык кызыгууларын өнүктүрүүнүн методикасы боюнча изилдөөбүздүн максатына жана милдеттерине, логикалык ырааттуулугуна ылайык алдыга койгон моделди жана жалпы сунуштарды мектептерде педагогикалык тажрыйбада текшерүү аркылуу илимий акыйкатка жетүү зарыл болду.

Тажрыйба 2015-2021-жылдарда үч этапта жүргүзүлдү.

Тажрыйбада окуучулардын китеп окуу ишмердүүлүктөрү, мугалимдердин окуучуларды китепке кызыктыруу иш-аракеттери, окуучулардын китепкана менен эки тараптуу байланыштары, үй-бүлө китепканалары ж.б. проблемалар, адегенде, байкоо, сурамжылоо, анкеттөө, баарлашуу методдору менен такталды. Окурмандык ишмердүүлүктү калыптоого негизделген сабактардын моделдерин иштеп чыктык жана аларды экспериментатор мугалимдерге сунуштадык.

Жыйынтыгында биздин сунуш кылган ыкмалар, каражаттар жана окутуу технологиялары оптималдуу экендиги аныкталды.

Педагогикалык тажрыйбалардын жүрүшү ушул эле баптын 2-параграфында математикалык-статистикалык методдор менен көрсөтүлдү.

Үчүнчү бап «Тексти интерпретациялоо процессинде окуучулардын окурмандык ишмердүүлүгүн мотивациялоо» деп аталат. Анын «Аң-сезимдүү

жана шар окуу методу – окуучунун окурмандык ишмердүүлүгүн мотивациялоонун алгачкы ачкычы» деген 1-параграфында окуу – бул мектеп окуучусунун башкы ишмердүүлүгү, мугалим менен окуучунун чыгармачылык байланышынын күрөө тамыры катары каралат.

Башталгыч мектептин мугалиминин эң башкы максаттарынын бири – окуучуларды текстти шар жана аң-сезимдүү окууга үйрөтүү. Буга жетүүнүн жолу – ар бир окуучунун окууга болгон кызыгуусун калыптандыруу жана өз алдынча окуусун туура уюштуруу.

Шар окуу – аң-сезимдүү окуу – түшүнүп окуу = окурмандык кызыгуу. Ушул процесс окурманды калыптандыруунун биринчи негизи. Шар окуу андан ары аң-сезимдүү окууга өтүп, текстти түшүнгөндө гана баланын окууга болгон кызыгуусун, окуу ишмердүүлүгүн, окурмандык маданиятын калыптандыруунун башкы фактору боло тургандыгы диссертациянын ушул параграфында көрсөтүлдү.

Экинчи параграф «Адабий окуу предметинде окуучулардын окуу-таануу ишмердүүлүктөрүнүн баскычтары» деп аталат. Мында өз изилдөөлөрүбүздү жыйынтыктап окуучулардын окуу-таануу ишмердүүлүктөрүнүн баскычтарын төмөндөгүдөй бөлүштүрдүк: 1-баскыч – билим баскычы; 2-баскыч – түшүнүү баскычы; 3-баскыч – колдонуу баскычы; 4-баскыч – талдоо баскычы; 5-баскыч – баалоо баскычы; 6-баскыч – чыгармачылык баскычы. Ушундай баскычтардан өткөн окуучу окуган ыр, аңгеме, жомоктордун таасиринде жана алардын үлгүсүндө ошолорго окшотуп көркөм чыгарма жазууга жетишет.

«Жомоктор – кенже мектеп жашындагы балдардын окурмандык кызыгууларын калыптандыруунун каражаты катары» деген үчүнчү параграф башталгыч класстарда жомокторду окутуу процессинде окуучуларды окурман катары тарбиялоо проблемасына арналган. Азыркы учурда «Адабий окуу» китептеринде: 2-класста 20, 3-класста 12, 4-класста 4 жомок сунушталат. Жомоктор – окуу программасында эң көп орун берилген жана окуучулар кызыгып окуган жанр, ошондуктан балдардын окуу ишмердүүлүгүн калыптоодо, окурмандык кызыгууларын жогорулатууда алардын мүмкүнчүлүгү жогору.

«Башталгыч класстардын окуучуларынын сөз байлыгын өстүрүү аркылуу алардын окурмандык маданиятын калыптандыруу» аттуу 4-параграф «Адабий окуу» предметинде кенже мектеп окуучусунун адабий билимин өркүндөтүү, окурмандык ишмердүүлүгүн активдүү фазага багыттоо – алардын эне тилинде кебин өстүрүү, сөздүк корун көбөйтүү менен байланышат. Окуучу окуп жаткан тексттеги сөздөрдүн же сүйлөм тизмектерин, фразеологиялык түрмөктөрдүн көбүн түшүнбөсө, ал андан ары окуусун улантпайт, андай окуучудан окурман чыкпайт. Ошону үчүн бул бөлүмдө окуучунун эне тилинде кебин өстүрүүгө жетишүү мугалимдин чыгармачылык менен иштөөсүн, түрдүү булактардан изденүүсүн жана педагогикалык чеберчилигин талап кылары айтылып, бул ишмердүүлүктүн бир нече жолдору сунушталат.

Диссертациянын төртүнчү бабы «Адабий окуу» предметинде окуучулардын окурмандык ишмердүүлүгүн өнүктүрүп окутуунун талаптары,

педагогикалык шарттары, принциптери, методдору, формалары жана аларды өркүндөтүү боюнча методикалык сунуштар» деп аталат. Бул баптын «Адабий окуу» курсунда окуучулардын окурмандык ишмердүүлүгүн өнүктүрүп окутуунун талаптары жана педагогикалык шарттары» деген 1-параграфында 11 талап көрсөтүлүп, алардын маани-мазмуну чечмеленди.

Бул талаптар аткарылганда гана окуучулардын окурмандык кызыгууларынын педагогикалык шарттары ишке ашары белгиленди. Ал педагогикалык шарттар төмөнкүлөр: Биринчи педагогикалык шарт – класста жана класстан тышкары учурда окуу үчүн берилген тексттер бири-бирине проблемалык-тематикалык жактан байланыштуу болушу. Экинчи шарт – окуу ишмердүүлүгүн үзгүлтүксүз жүргүзүү шарты. Үчүнчү шарт – окурмандык кызыгууларды жогорулатуунун максатын, милдетин толук аныктап, пландаштырып, анан кийин гана өткөрүү шарты. Төртүнчү педагогикалык шарт – окулган чыгарманы башка илимий билимдер, мектепте окулуучу предметтер менен интеграциялоо шарты. Бешинчи шарт – окуу ишмердүүлүгүнө мектептин мугалимдерин гана эмес, китепканачыларды, ата-энелерди, жогорку класстын окуучуларын да жардамдаштыруу шарты.

Диссертацияда жогорудагы талаптар жана педагогикалык шарттар кеңири чечмеленип берилди.

2-параграф «Адабий окуу предметинде окуучулардын окурмандык кызыгууларын өркүндөтүү ишмердүүлүгүн жүргүзүүнүн принциптери жана мотивациялоонун компоненттери» деп аталат. Анда төмөнкүдөй принциптердин зарылдыгы белгиленет: көркөм адабий тексттерди окуп-үйрөтүүдө окуучулардын психологиялык өзгөчөлүктөрүн эске алуу; көркөм адабий тексттерди окуу ишмердүүлүгүн үзгүлтүксүз өткөрүп туруу (регулярность); адабий чыгармаларды окуп-үйрөнүүдө окуучулардын жалпы жана жеке кызыкчылыктарын эске алуу; башка предметтерден алган билимдерди пайдалануу; окурмандык ишмердүүлүктү калыптоо үчүн бул чыгармачылык процессти максатка ылайык жүргүзүү ж.б.

Окурмандык кызыгууларды мотивациялоонун компоненттери катары төмөнкүлөр белгиленди: теориялык; мазмундук; технологиялык; диагностикалык-натыйжалуу.

«Адабий окуу предметинде окуучулардын окурмандык кызыгууларын өркүндөтүү ишмердүүлүгүн жүргүзүүнүн методдору» аттуу 3-параграф окутуунун методдору менен байланышта каралат. Ал методдор: лекциялык метод, адабий сукбатташуу методу, өз алдынча иштөө методу (В.В.Голубков); мугалимдин көркөм окуусу, жаттоо, кайра айтып берүү, көркөмдөп айтып берүү, чыгармадагы ойду толуктап баяндоо, көркөм иллюстрациялоо (В.А.Никольский); көркөм интерпретациялоо методу, сын-публицистикалык метод, адабий издөө-иликтөө методу (Г.Н.Ионин). Окуучунун окурмандык ишмердүүлүгүн өстүрүүдө колдонулуучу методдор деп С.К.Рысбаев проблемалуу окуу, изилдөөчүлүк, психологиялык, интерактивдик, аңгеме, байкоо методдоруна басым жасайт.

4-параграф «Интерактивдүү методдор менен окуучулардын окурмандык кызыгууларына таасир этүүнүн технологиялары» деп аталат. Илимий-методикалык эмгектерде адабиятты окутуу менен байланышкан интерактивдүү окутуунун негизги методикалык аспаптары катары буларды көрсөтөт: диалог, талаш-тартыш, талкуу, мээ чабуулу, сынчыл ойлом, проблемалык кырдаалдар, издөө-иликтөө ишмердиги, оюн, эксперимент ж.б. Диссертацияда окуу жана жазуу аркылуу сынчыл ой жүгүртүүнү өстүрүү усулу, ИНСЕРТ стратегиясы, Блумдун таксономиясы тууралуу кеңири маалыматтар берилип, башталгыч класста жомокторду окутуу процессинде интерактивдүү технологиялар кандайча колдонулгандыгы көрсөтүлөт.

Бул бапта мугалимдерге методикалык сунуштар айтылып, алардын басымдуу бөлүгү өзүбүздүн практикалык ишибизде апробациядан өткөрүлгөндүгүн айта кетмекчибиз.

Башталгыч класстарда «Адабий окуу» курсун окутуу процессинде окуучулардын окурмандык кызыгууларын калыптандыруунун дидактикалык жана методикалык проблемаларын изилдөө боюнча теориялык ойлор менен тажрыйбалык иштер диссертациянын гипотезасынын тууралыгын ырастоо үчүн жалпы кортундуларды чыгарууга мүмкүнчүлүк түзүп берди.

Биринчи милдет «Адабий окуу» курсунда окуучулардын окурмандык ишмердүүлүгүн өнүктүрүүнүн тарыхын жана азыркы абалын, ааламдашуу доорундагы функцияларын аныктоо болду. Адамзаттын тарыхы – прогреске умтулуунун тарыхы, мына ушул прогресс китеп окуу менен ишке ашкан, кайсыл доордо, кайсыл коомдо окурман көп болсо, ошол коомдо, ошол доордо гуманисттик идеялар элге кеңири тарап, коом жана эл өнүгүп, согуштар токтоп, бейпилчилик өкүм сүргөн. Ошону үчүн классикалык педагогдор ар дайым окурманды тарбиялоонун мүмкүнчүлүктөрүн, жолдорун жана ыкмаларын агартуучуларга таратып турган. Дүйнөлүк, орус жана кыргыз педагогикасынын жана билим берүүсүнүн тарыхына саресеп салганда балдарды окууга кызыктыруу ар бир мезгилдин башкы милдети болуп келген. Азыркы ааламдашуу учурунда китептин ордун маалыматтык технологиялар, массалык маданият ээлеп жаткан убакта балдарды окурман катары калыптандыруу өтө татаал проблема болуп отурат. Учурдагы мектепти алдыңкы окуучулар менен бирге эле «компьютер баш» балдар, ата мурастарын унуткан «маңкурттар», эне тилин белбеген «киргиздер» бүтүрүп жаткандыгы билим берүүнү модернизациялоо процессинде окуучулардын адабий-теориялык, тилдик-коммуникативдик, этномаданий компетенттүүлүктөрүн жогорулатуу өзгөчө маанилүү экендигин көрсөттү. Биздин диссертациялык изилдөө да ааламдашуу доорунун терс таасиринен азыркы адамды жетелеп чыгуунун жолдорун көрсөткөн эмгек болуп эсептелет.

Экинчи милдет тема боюнча философиялык, педагогикалык, психологиялык адабияттарды методологиялык база катары үйрөнүү болгондуктан, андай эмгектерди талдоо, изилдөө, жалпылоо жана «Адабий окуу» сабагы аркылуу окурмандык кызыгууларды калыптоо ишмердүүлүгү боюнча изилдөөнүн методологиялык негизин иштеп чыгууга шарт жаратты.

Окурмандык кызыгууларды калыптоонун философиялык жана психологиялык негиздери кенже мектеп жашындагы окуучуларга таасир этүүдө «бала», «өзүн өзү таануу», «эркиндик», «ишмердүүлүк», «өз ара жардам берүү», «диалог» ж.б. категориялар менен иштей билүүнү талап кылат. Окуучуну окурман катары калыптоо үчүн аны: биринчиден, болочоктогу инсан катары; экинчиден, окурман катары; үчүнчүдөн, кайсыл бир курактагы адам катары түшүнүп, баланын окуу иш-аракеттеринин курамын жана механизмдерин туура аныктап алышыбыз керек, бул албетте, ага философиялык, психологиялык көз караш менен кароону талап кылат. Изилдөөнүн аспектисинде психологиялык теорияларды үйрөнүү окуучудан активдүү окурманды жаратуу үчүн ички механизмдерди (мотивациялоо, активдештирүү, эркин бекемдөө, кабылдоосун тарбиялоо, рефлексия ж.б.) жана педагогикалык таасир этүүнү талап кыларын көрсөтгү.

Үчүнчү милдет теориялык-методологиялык изилдөөлөрдүн концепциясына ылайык «окуу», «окурмандык ишмердүүлүк» түшүнүгүнө толукталган аныктама берүү. Бул эки түшүнүк бири-бири менен тыгыз байланыштуу болуп, биздин эмгектеги ойлордун негизги лейтмотивин түздү. «Окуу», «окурмандык ишмердүүлүк», «окурмандык кызыгуу» деген түшүнүктөрдүн табиятын, теориялык-терминологиялык маанисин ачуу көптөгөн окумуштууларды жана педагогдорду кызыктырган. Бул түшүнүк философия, психология, педагогика, лингвистика илимдери аркылуу чечмеленет, бул багытта эмгекте К.Д.Ушинский, Н.А.Рубакин, Г.Наумчик, О.Джежелей, С.Дорошенко ж.б. педагогдордун, психологдордун, методисттердин пикирлери аркылуу окурмандык ишмердүүлүк бул узакка созулган, дайыма аракеттенүүнү талап кылган чыгармачылык процесс экендигин көрсөтүп бердик. Окурмандык ишмердүүлүктүн ориентирлөөчү-изилдөөчү, аткаруучу-текшерүүчү фазалары, алардын биримдиги, этап-этап менен прогрессивдүү багытта болушу иште чагылдырылды. Окурмандык ишмердүүлүктүн мүнөздүү факторуна (окуунун тууралыгы, тактыгы; окуунун аң-сезимдүүлүгү; окуунун көрктүүлүгү; окуунун ылдамдыгы) анализ берилип, алардын эффективдүүлүгү бул ишмердүүлүктө мугалимдин көздөгөн максаты болот.

Төртүнчү милдет «Адабий окуу» предметинде окуучулардын окурмандык ишмердүүлүгүн өнүктүрүп окутуунун талаптарын, педагогикалык шарттарын, принциптерин, методдорун, формаларын аныктоо эле. Ал талаптар катары иштин жүрүшүндө төмөнкүлөр аныкталды: балдардын кызыгууларын эске алуу жана мотивдештирүү; баланын окуусуна мугалимдин, ата-эненин, китепканачынын көмөктөшүүсү; китептерди жана китеп окуунун маани-максатын эл арасына жайылтуу; балдар окуп жаткан китептин тектик, түрдүк жана жанрдык ар тараптуулугун эске алуу; окулуучу тексттин баланын кабыл алуусуна ылайыкташтырылышы. Ал эми педагогикалык шарттар: класста жана класстан тышкаркы окулуучу чыгармалардын проблемалык-тематикалык жактан байланыштырылышы; окуу иштери үзгүлтүксүз жүргүзүү; окурмандык кызыгууларды жогорулатуунун максат-милдетин пландап, анан ишке ашыруу.

Анын принциптери: окуучулардын психологиялык өзгөчөлүктөрүн, жалпы жана жеке кызыкчылыктарын эске алуу; илим-билимдердин материалдарын колдонуу; окууга кызыктыруу иштерин чыгармачылык менен колдонуу ж.б. Окурмандык кызыгууларды мотивациялоонун компоненттери: теориялык; мазмундук; технологиялык; диагностикалык-натыйжалуулук. «Адабий окуу» сабагында балдардын окурмандык ишмердүүлүгүн өнүктүрүп окутуунун методдору: адабий сукбатташуу; көркөм окуу; жаттоо; кайра айтып берүү; талкуу; инсерт; ролдоштуруп окуу; проблемалуу окуу, талдоо ж.б.

Бешинчи милдет окуучулардын окурмандык ишмердүүлүгүн өнүктүрүүнүн методикасын иштеп чыгуу, алардын оптималдуу варианттарын мектеп практикасына сунуштоо болгон. Диссертацияда бул милдетти чечүү үчүн билим берүүнүн мамлекеттик стандарттарына, окуу программаларына, окуу китептерине, методикалык адабияттарга, мугалимдердин тажрыйбаларына ж.б. изилдөөнүн методологиялык негиздерине таянуу менен «Адабий окуу» предметиндеги чыгармаларды окутуу аркылуу окуучулардын окурмандык кызыгууларын калыптандыруунун технологияларын заманбап талаптарга ылайык иштеп чыгып, айрым сабактардын фрагменттерин сунуштадык.

Алтынчы милдет катары сунушталган методикалык ыкмалардын, жолдордун, каражаттардын эффективдүүлүгүн педагогикалык тажрыйба аркылуу текшерүү проблемасы коюлду. Аталган милдетке ылайык адабий чыгармаларды окутуу процессинде окуучулардын окурмандык кызыгууларын өркүндөтүү багытындагы биз сунуш кылган методикалык система тажрыйбалык мектептерде атайын максатта сынактан өткөрүлдү, анын натыйжасы биздин методика азыркы шартка ылайык оптималдуу экендигин тастыктады.

Диссертациянын жыйынтыгы «Адабий окуу» сабагында окуучулардын окурмандык кызыгууларын өркүндөтүүнүн методикасы боюнча изилдөөдөн кийин бир катар практикалык көрсөтмөлөрдү, сунуштарды айтууга мүмкүнчүлүк берди:

1. Башталгыч класстын мугалимдери көркөм чыгармаларды талдоо процессинде окуучуларды ал чыгармалардын мазмуну менен гана тааныштырбай, композициясын, образдар системасын, поэтикалык өзгөчөлүктөрүн үйрөтүп, балдардын адабий-теориялык, тилдик-коммуникативдик, этномаданий компетенттүүлүктөрүн өстүрүп, мына ошолордун натыйжасында чыныгы окурманды тарбиялоого көңүл бурушу керек.

2. II-IV класстардын «Адабий окуу» предметинде сунуш кылынган чыгармаларды тандоонун критерийлерин дагы бир жолу карап чыгып, окуу программасын түзүүчүлөр жана окуу китептеринин авторлору ошол чыгармалардын идеялык-тематикалык, эстетикалык баалуулуктары жогору турган дагы башкы чыгармаларды кошуу жагын караштыруулары зарыл.

3. Окурмандык ишмердүүлүктү жогорулатууда жардам берүүчү окуу-хрестоматиялары, көркөм адабияттар жыйнактары менен катар, аудиокитептерди, анимацияларды, чыгармалардын негизиндеги

фотоальбомдорду иштеп чыгып, массалык нускада чыгаруу жагы колго алынышы керек.

4. Мугалимдин чыгармачылык иш-аракетинде азыркы коомдук-социалдык проблемалар (массалык маданияттын китеп окууга таасири, балдар адабиятын басып чыгаруу, китептердин полиграфиялык-иллюстрациялык, көркөмдүк сапаттары ж.б.) эске алынууга тийиш.

5. II-IV класстардын «Адабий окуу» предметинде көркөм чыгармаларды окутуу процессинде окуучулардын окурмандык кызыгууларын өркүндөтүү багыты боюнча сабактардын иштелмелерин, мугалимдердин тажрыйбалар жыйнактарын жана практик-мугалимдери үчүн методикалык сунуштарды көп нускада басып чыгаруу зарыл.

Көңүл бурганыңыздар үчүн чоң рахмат!

Акунова А.Р.: Сизге да рахмат. Эми диссертанттын илимий изилдөөсү боюнча суроолорунуздарды берсеңиздер болот.

Мусаева В.И.: Менде изилдөөнүн актуалдуулугу боюнча суроом бар. Эмне үчүн ушул теманы тандап алдыңыздар?

Абдухамидова Б.А.: Мектеп курагындагы балдарды көркөм адабият менен тааныштыруу, аларга китеп окуу маданиятын үйрөтүү, алардын окурмандык ишмердүүлүгүн калыптандыруу аркылуу окурмандык кызыгууларын ойготуу учурда мугалимдин башкы милдети. «Адабий окуу» курсун окутуу багытында бир нече эмгектер жазылгандыгына карабастан, мына ошол процессте окуучулардын окурмандык ишмердүүлүгүн өнүктүрүү боюнча теманы ар тараптан ырааттуу жана докторлук диссертация формасында иштеп чыгуу жагы биздин темабыздын актуалдуу экендигин айгинелейт.

Мусаева В.И.: Окумуштуулар күнүнө канча бет окуш керектигин айтып жүрүшөт. 1 мүнөттө окуучу канча сөз окуй алышы керек?

Абдухамидова Б.А.: Башталгыч класстардын окуу ылдамдыгынын ченемдери предметтик стандартта белгиленген. Тактап айтканда, 1-класстар бейтааныш тексттен 25 сөздү, 2-класс 40 сөздү, 3-класс 60 сөздү, 4-класс 80 сөздү 1 мүнөттө окуй алууга жетишүүсү зарыл болгон минималдык талап.

Мусаева В.И.: Изилдөө иштин темасына байланыштуу башка өлкөлөрдүн тажрыйбаларын карадыңыздарбы? Атап кетсеңиз.

Абдухамидова Б.А.: Биздин темага байланыштуу Б.П.Умновдун, К.Г.Нурахметованын, М.П.Бабаханованын, Е.В.Карсалованын, А.Т.Тамаевдин ж.б. темаларда жазган кандидаттык жана В.Г.Маранцмандын, Н.Н.Светловскаянын докторлук диссертацияларын карадык.

Бул эмгектердин биздин ишибизге методологиялын негиз болгон жагы: ар кайсыл темаларды окутуу процессинде окурмандык кызыгууларды ойготуунун жолдорун көрсөткөндүгү; окурмандык маданият проблемасын аныктагындагы; мугалимдердин тажрыйбаларын жыйынтыктап көрсөткөндүгү болду.

Мусаева В.И.: Окурмандык ишмердүүлүктү калыптандырууда көркөм окуу, сөз өстүрүүнүн ролу тууралуу жазыпсыздар. Көркөм окууда эске алынуучу талаптар тууралуу атай кетсеңиз.

Абдухамидова Б.А.: Көркөм окуу адабий чыгарманы туура, эмоционалдуу жана аңдап-түшүнүүнү билдирет жана көркөм текстти өздөштүрүүнүн деңгээлин жогорулатат. Көркөм окуу сөздөрдү туура айтуу жана кеп маданияты менен байланышкан окурмандын минималдык калыптануусун талап кылат. Ал үчүн төмөнкүлөргө көңүл бөлүү зарыл: интонация, логикалык басым, тыныгуу, темп, үндүн бийиктиги жана күчү.

Мусаева В.И.: Изилдөө ишиндеги 4-бапта окурмандык ишмердүүлүккө коюлган талаптар жана принциптер тууралуу сөз болгон. Талап менен принцип бир эле түшүнүк го?

Абдухамидова Б.А.: Биз окурмандык ишмердүүлүккө коюлган талаптар жана принциптерди эки башка түшүнүк катары караганбыз жана алардын маани-маңызын чечмелеп бергенге аракет кылганбыз. Т.а. 4-баптын 2-бөлүмдө адабий окуу предметинде окуучулардын окурмандык кызыгууларын калыптандыруу ишмердүүлүгүн жүргүзүүнүн 11 принциби белгиленген. Ал эми окуучулардын окурмандык ишмердүүлүгүн калыптандырып окутуунун 12 талабы көрсөтүлүп, алардын маани-мазмуну чечмеленген.

Мусаева В.И.: Акыркы баптын 4-параграфында окутуунун технологияларын сунуш кылыпсыздар. Ошол боюнча чечмелеп берсеңиз.

Абдухамидова Б.А.: Сабакты пландаштыруу, анын максатын туура аныктоо, ага жетүү жолдорун издөө, окуучулардын адабий-маданий көндүмдөрүн (компетенциясын) өркүндөтүү, сабакка бөлүнгөн убакытты сарамжалдуу пайдалануу, пикир алыша билүүгө үйрөтүү үчүн сабакта пикир алышуу маанайын түзүү, ал үчүн окуу зарылдыгын пайда кылган кырдаалдарды уюштуруу жана багыт берген ачык суроо-тапшырмаларды камтыган атайын системаны түзүү, окуучулардын билимин максаттуу (объективдүү) баалоо, негизинен, адабий окууну натыйжалуу окутуунун методикасын иштеп чыгуу зарыл. Мисалы, сабакта окуучулардын байланыштуу сүйлөөгө багыт берүүчү аңгемелешүү, ал эми сабактын натыйжалуулугун жогорулатууга, проблема коюп аны чечүүгө багытталган проблемалык окутуу методдорун колдонуу; адабий чыгарманы окууга балдарды кызыктыруу максатында эмоционалдык-психологиялык методдорго таянуу менен чыгарманы анализдөө, жыйынтыктап синтездөө иштерин жүргүзүү ж.б.

Сатылганова Р.Т.: Окуучунун сөз байлыгын өстүрүү боюнча көп компоненттерди иштеп чыгыпсыздар. Кайсы компоненттерге өзгөчө көңүл бурулду?

Абдухамидова Б.А.: Сөз байлыгы окууга үйрөтүүнүн негиздеринин бири болуп эсептелет. Анткени ал текстти чечмелеп окууга да, окуган тексттин түшүнүү көндүмдөрүн өнүктүрүүгө да жардам берет. Сөз байлыгын өстүрүүнүн компоненттерин 2-4-класстар боюнча ЮСАИДдин “Бирге окуйбуз” долбоорунун алкагында иштеп чыкканбыз. Анда бир нече компоненттер көрсөтүлгөн. Мисалы: жашоо-турмушу менен байланышкан сөздөрдүн маанисин айта алышы, үйрөнгөн сөздөрдүн маанисин түшүндүрө алышы, сөздөрдүн маанисин туура колдонуп сүйлөм түзө алышы, сөздөрдү маанисине ылайык кебинде колдоно алышы ж.б.

Сатылганова Р.Т.: Жомок – балдардын окурмандык кызыгууларын калыптандыруунун каражаты катары” деп алыпсыздар. Эмне үчүн бул параграф мындай аталды? Жомок каражат болбойт да.

Абдухамидова Б.А.: Ооба, биз жомокторду балдардын окурмандык кызыгууларын калыптандыруунун каражаты катары караганбыз. Бул боюнча ойлонуп көрөлү.

Сатылганова Р.Т.: Окурмандык ишмердүүлүктү калыптандырууда сөз байлыгын өстүрүү багытында сөздүк оюндарды көрсөтүпсүз. Кандай көнүгүүлөрдү пайдаландыңыз. Мисал келтирсеңиз.

Абдухамидова Б.А.: Окуучулардын сөз байлыгын өстүрүү багытында бир нече сөздүк оюндарды сунуштаганбыз, алар 2-4-класстар үчүн түзүлгөн жумушчу дептерлерде да берилген. Атасак: “Чаташкан логикалык чынжырлар”, “Макалдарды толуктоо”, “Сүйлөмдөрдү толуктоо”, “Уйкаштыктарды табуу”, “Сөздүк-табышмактар”, “Сөз куроо”, “Сөздөр дубалы” ж.б.

Раимбекова М.: Методология дегенди кандай түшүнөсүз?

Абдухамидова Б.А.: Методология – илимий изилдөө ишинде ошол ишти жазуу үчүн жол көрсөтө турган, таяныч бере алчу мурда түзүлүп калган илимий билимдердин жыйындысы. Азыркы биздеги бардык илимдердин методологиялык негизи болуп философия эсептелет. Ошондой эле окумуштуу изилдөөгө алып жаткан проблема үчүн ал багыттагы мурда изилденген, жалпыланган теориялык эмгектерди окуп-үйрөнүп, алардан жалпы багыт алат. Бул да изилдөөчүгө методологиялык негиз катары кызмат кылат.

Раимбекова М.: Сиздин изилдөө ишиңиздин методологиялык негиздерин эмнелер түздү?

Абдухамидова Б.А.: «Адабий окуу» курсунда окуучулардын окурмандык кызыкчылыктарын өнүктүү проблемасы боюнча биздин методикалык багыттагы изилдөөбүз дүйнөлүк, орусиялык, советтик, кыргыз философиясынын, педагогикасынын, психологиясынын, китептаануу жана библиография илимдеринин ар тараптуу изилдөөлөрүнө, алардын тарыхый ачылыштарына жана бүгүнкү күндөгү заманбап изилдөөлөрүнө таянат. Мына ошол таянычтар биздин изилдөөнүн максатына, милдеттерине, божомолуна жана жалпы спецификасына ылайык жол көрсөтөт, илимий багытыбызды аныктап берет, алар изилдөөбүздүн методологиялык негизин түзөт.

Раимбекова М.: Адабий окуунун предметтик стандартында белгиленген предметтик компетенттүүлүктөр кайсылар? Атап кетсеңиз.

Абдухамидова Б.А.: Кыргыз тили жана окуу предметтик стандартында предметтик компетенттүүлүктөр катары беш компетенттүүлүк берилет. Алар: тыбыш жана тамга менен иштей алуу компетенттүүлүгү, окуй алуу компетенттүүлүгү, сөз байлыгы менен иштей алуу компетенттүүлүгү, сүйлөм, текст менен иштей алуу компетенттүүлүгү, аң сезимдүү окуу, угуу жана адабий түшүнүктөр менен иштей алуу компетенттүүлүгү.

Раимбекова М.: Көркөм окуунун компоненттери кайсылар?

Абдухамидова Б.А.: Көркөм окуу шар окуунун маанилүү бөлүгү болуп саналат. Анын негизги компоненттерине төмөнкүлөр кирет: үндүн тону, үндүн

күчү, ритмди колдонуу, кептин темпи, тыным жасоо, тондун мелодикасы, логикалык басымдарды жасоо. Кептин жана окуунун көркөмдүгү кептин техникасына – дикцияга, туура дем алууга жана сөздөрдү туура айтууга таянат.

Акунова А.Р.: Изилдөө темаңыз баштапкы аталышынан бир аз өзгөрүптүр. Тактап айтканда, “Адабий окуу” курсунда окуучулардын окуу ишмердүүлүгүн калыптандыруунун илимий-методикалык негиздери” деген аталышты “Адабий окуу” сабагында окуучулардын окурмандык ишмердүүлүгүн калыптандыруунун илимий-методикалык негиздери” деп өзгөртүпсүздөр. Эмне үчүн өзгөртүү зарылдыгы келип чыкты?

Абдухамидова Б.А.: Диссертациялык ишибиздин баштапкы аталышындагы “курсунда” деген сөз “сабагында”, ал эми “окуу ишмердүүлүгү” деген сөз “окурмандык ишмердүүлүгү” деп өзгөртүлдү. Анын себеби, мектепте курс эмес, сабак же предмет деп айтылат дегенден улам келип чыкты. Ошентсе да, аталган сабактын предметтик стандартында: “Кыргыз тили жана окуу” предмети 2 курстан турат. Алар: кыргыз тили жана адабий окуу” деп жазылып турат. Ушундан улам “курсунда” деген сөз жазылган болчу. Ал эми “окуу ишмердүүлүгү” сөз айкашы орус тилине которгондо “учебный деятельность” болуп калат экен. Ал эми биздин ишибизде кеп ишмердүүлүгүнүн бири болгон “окуу” (чтение) боюнча сөз болот. Ошондуктан “окурмандык ишмердүүлүк” (читательская деятельность) болуп өзгөртүлдү.

Акунова А.Р.: Илимий ишти жазууда педагогикалык экспериментти, адатта, акыркы бөлүмгө берип келебиз. Сиздердин ишиңиздерде 2-бапта берилиптир. Бул ЖАКтын талабына туура келет бекен?

Абдухамидова Б.А.: Туура айтасыз. Педагогикалык экспериментке диссертациялык ишибиздин 2-бабында берилген. Бул КР ЖАКтын талабына туура келет.

Акунова А.Р.: 2012-жылы окуу китептерин жазууда башталгыч класстарда кыргыз тили жана адабий окуу сабактарын интеграциялоо багыттары боюнча аракеттер болгон. Бул багытта талкуу, талаш-тартыш сөздөр болуп келет. Азыр ошол багыт барбы? Буга карата сиздин көз карашыңыз кандай?

Абдухамидова Б.А.: Аталган эки сабак базистик окуу планында 1 предмет катары берилип, бирок ар бири өзүнчө предмет катары эки башка окуу программасынын негизинде түзүлгөн окуу китептер менен окутулуп келет. Ар бир предметтин спецификалык өзгөчөлүктөрү, максат, милдеттери, кызматы бар. Ошондуктан алардын ар бирин өз алдынча предмет катары окутуу туура деп эсептейм.

Абдраева Н.Э.: Мектептерде “Энелер мектеби” учурда абдан популярдуу болуп жатпайбы. Ошол жаатта кандай иштерди жүргүздүңүздөр?

Абдухамидова Б.А.: Элеттик мугалим Гапыр Мадаминов агайдын жетекчилиги астында уюштурулган “Энелер мектеби” тууралуу маалыматым бар. Мен өзүм да бул мектепте 3 жыл эмгектенгем. “Мыкты эне”, “Эң мыкты сабак даярдоочу бөлмө”, “Эң көп билген окурман” ж.б. сынактарды уюштуруп өткөрүүгө түздөн-түз катышкам. Албетте, бул иш-чаралар жакшы натыйжаларды берет. Аларды тажрыйбабызда кайсы бир деңгээлде колдондук.

Абдраева Н.Э.: Окуучулардын билимдерин, жетишүү деңгээлдерин Блумдун таксономиясы боюнча баалап жүрөбүз. Эксперимент учурунда байкоо тобундагы окуучулардын ата-энелери кайсы деңгээлге жетишишти?

Абдухамидова Б.А.: Изилдөөбүздүн баштапкы этабында окуучулар менен катар, ата-энелерден, мектеп китепканачыларынан анкета түрүндө суроолорго жоопторду алып, аларды анализдеп, жалпылаганбыз. Блумдун таксономиясы боюнча ата-энелердин жетишүү деңгээли биздин ишибизде каралган эмес.

Абдраева Н.Э.: Илимий-изилдөө ипиңизге байланыштуу канча илимий, илимий-методикалык макалаларыңыз жарык көрдү? Алардын ичинен РИНЦ статусундагы, SCOPUS даражасындагы журналдарга жарыяландыбы? Жалпы канча балл болду?

Абдухамидова Б.А.: Жалпысынан, 26 макала жарык көргөн. Алардын ичинен СКОБС, РИНЦ даражасындагы журналдарга да жарыяланды. Жалпы 300дөй балл болду.

Акунова А.Р.: Рахмат, эми сөз рецензенттерге берилет

Акунова А.Р. – 1-рецензент, педагогика илимдеринин доктору, профессордун м.а. (А.Р. Акунованын пикири тиркелет).

Чокошева Б.С. – 2-рецензент, педагогика илимдеринин доктору, профессордун м.а. (Б.С.Чокошеванын пикири тиркелет).

Акматов К.К. – 3-рецензент, педагогика илимдеринин доктору, профессордун м.а. (К.К.Акматовдун пикири тиркелет).

Акунова А.Р.: Эми диссертациянын тегерегинде талкууга кезек беребиз.

Сатылганова Р.Т.: Диссертанттын иши мыкты жазылган. Мага абдан жакты. Өзүнүн да сөз байлыгы мыкты экен.

Иште адабий окуу сабагынын ааламдашуу доорундагы функцияларына, тарыхый обзорна, методологиялык негиздерине, окурмандык кызыгуулар проблемасынын изилдениш тарыхына кеңири токтолгон. Автор 1931-жылдан тартып жарык көргөн алгачкы окуу китептерине анализ берген. Өзгөчө, И.Арабаевдин “Алиппе” китебине, ж.б. эмгектерин талдоого алган. К.Тыныстановдун чыгармачыл ишмердүүлүгүнүн негизги багыттары көрсөтө алган.

Диссертант окурмандык кызыгууларды ойготуу үчүн ар кандай моделдерди сунуштаган. Окурмандык ишмердүүлүк терминине карата окумуштуулардын берген аныктамаларын жалпылап, өзүнүн ою менен жуурулуштуруп, так аныктама бере алган. Адабият сабагында интерактивдүү методдорду колдонуунун натыйжалуулугу бөлүмүнө дагы бир нече сабактардын үлгү-иштелмелерин сунуштоо менен кененирээк токтолсо болмок.

Мен, негизинен, Батма Абдуакимовнанын ишин колдойм.

Мусаева В.И.: Жардам иретинде айрым сунуштарды берейин. Теманы тандап алуунун себептери, карама-каршылыктары дагы күчөтүлүшү зарыл. 3-4-баптар диссертациянын маңызын түзүп тургандыктан, андагы “Адабий окуу предметинде окуучулардын окурмандык ишмердүүлүктөрүн калыптандыруу ишмердүүлүгүн жүргүзүүнүн методдору” бөлүмүндө бир нече салттуу жана салттуу эмес методдорду саноо менен чектелип калгандай ой калтырат.

Методдорду толук ачып берсе дурус болмок. Айрым параграфтар 5-6-бетти түзүп турат. Негизи, параграфтардын көлөмү канча бет болуш керек? Муну байкап көрүү зарыл.

4-баптын “Интерактивдүү методдор менен окуучулардын окурмандык кызыгууларына таасир этүүнүн технологиялары” бөлүмүндө суроо, тапшырмалар менен катар, 1 гана сабактын үлгүсү берилип калган. Бир нече сабактын, көнүгүүлөрдүн үлгүлөрү берилсе артыкбаш болмок эмес.

Практикалык сунуштар үстүртөн иштелгендей ой калтырат. Ар бир баптын корутундулары жаңы беттен башталышы керек. Пайдаланылган айрым адабияттардын жалпы беттери жазылган эмес. Аны тактап, жазып коюу керек. Алгачкы агартуучу И.Арабаевдин эмгектери кирбей калган. Айрым “Мугалимдер газетасы” деген сыяктуу газета-журналдар да кирип кеткен. Диссертациянын адабияттарына анын кереги жок.

Ушул иштин негизинде мугалимдер үчүн методикалык колдонмону жарыкка чыгарып, мектеп практикасына киргизсе деген дагы бир сунушум бар.

Мен Батмахан Абдуакимовнаны башталгыч класстарды мыкты адис катары баалайм. Анын жазган диссертациясын өз алдынча а иштеп чыккан иш катары баалайм жана колдойм.

Акунова А.Р.: Темадагы таанып-билүү баскычы (өнүктүрүү, калыптандыруу) жана терминдик өзгөртүүгө тиешелүү болгон бардык учурларды изилдөө ишинен, авторефераттан толук карап, иретке келтирүү зарыл. Ошондой эле коргоонун кийинки баскычына чейин диссертациялык ишти жана анын авторефератын илимий иштерди жасалгалоонун техникалык талаптарына толук жооп беришин, орфографиялык, пунктуациялык, стилистикалык жактан тууралыгын баштан-аяк карап чыгуу керек.

Издөнүүчү Абдухамидова Батмахан Абдуакимовнанын «Адабий окуу» сабагында окуучулардын окурмандык ишмердүүлүгүн калыптандыруунун илимий-методикалык негиздери» аттуу темадагы изилдөө ишин педагогика илимдеринин доктору окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн 13.00.02 – окутуу жана тарбиялоонун теориясы жана методикасы (кыргыз адабияты) адистиги боюнча коргоого сунуштоого болот деп эсептейм.

Раимбекова М.: Диссертант бул иште окуучулардын “окурмандык ишмердүүлүгү”, “окуу” деген терминдерге так аныктама бере алган. Башка окумуштуулардын пикирлерин талдоого алып жалпылаган. Негизинен, иште кеп ишмердүүлүгүнүн төрт түрүнүн бири болгон окуу ишмердүүлүгүнө өзгөчө көңүл бурулган. Калган ишмердүүлүктөргө (жазуу, угуу, сүйлөө) да тереңирээк көңүл бурса деп ойлойм. Окуунун формалары, окуунун таанып-билүү ишмердүүлүгү ж.б. боюнча жакшы методдорду, көнүгүүлөрдү сунуштаган. Батмахан Абдуакимовна өзү 2-4-класстардын “Адабий окуу” китептеринин автору. Мен бул китептерге учурунда эксперт болуп, эксперименттен өткөргөнбүз. Чындыгында, иште башталгыч мектепте кеп өстүрүү, шар окуу, көркөм окуу көндүмдөрүнө өзгөчө маани берилген.

Диссертант И.Арабаевдин, К.Тыныстановдун китептерин терең талдоого алган. Мындан тышкары, Макешов, Жаңылбаев, Кангелдиевдин интеграцияланган окуу китептерин да карап чыксаңыз дээр элем.

Ошону менен катар, иште сабактын иштелмелерин, интерактивдүү көнүгүүлөр менен иштөөнүн үлгүлөрү көбүрөөк берсе жакшы болмок. Бул болсо иштин практикалык жагын ачууга көмөк берет деп эсептейм.

Акырында айтарым, бул диссертацияны толук аткарылган иш деп айтууга болот. Диссертант адабий окуу сабагына тиешелүү нормативдик документтерди, окуу китептерин, методикалык колдонмолорду, жумушчу дептерлерди иштеп чыккандыгы – бул башталгыч билим берүүдөгү чоң олжо. Мен Б.Абдухамидованын ишин колдойм жана коргоого сунуштайм.

Акунова А.Р.: Талкууга диссертанттын илимий кеңешчиси, профессор Абдыкерим Жаркынбаевич Муратов да келип катышып отурат. Анда эмесе, сөздү агайга берели.

Муратов А.Ж., педагогика илимдеринин доктору, профессор:

Батмахан Абдуакимовнанын диссертациялык изилдөөсү кыргыз педагогикасындагы актуалдуу проблемага – башталгыч класстарда адабий тексттерди окутуу аркылуу окуучулардын окурман катары компетенттүүлүктөрүн калыптандыруу методикасын иштеп чыгууга арналган.

Бул эмгек мына ошол бөксөлүктү толтурууга багытталган жана жалпы билим берүүчү орто мектептердин башталгыч класстарындагы «Адабий окуу» курсунда окуучулардын окурмандык ишмердүүлүгүн өнүктүрүү процессин объект кылып алган.

Диссертант мектепте бир топ жыл иштеген. «Жыл мугалими» конкурсунун республикалык этабынын жеңүүчүсү болгон. Ошондон кийин Кыргыз педагогика илим-изилдөө институтуна келип, кандидаттык диссертациясын коргогон, 2-7-класстар үчүн кыргыз адабияты окуулуктарын жазууга катышкан, ошол окуулуктардын методикалык колдонмосун, жумушчу дептерин иштеп чыккан. Бул иштер анын ушул докторлук диссертациясы менен түздөн-түз байланыштуу болуп, теориялык ойлорун жыйырма жылдан бери массалык нускалар менен чыккан окуу китептери жана окуу колдонмолору, окуу программалары, предметтик стандарттары менен апробациялап келет.

Ал көптөгөн мектептерде болуп, семинарларды, тренигдерди, ачык сабактарды өткөрүп жүргөн практик катары да теманы жакшы билет, окутуучуларга зарыл билимдерди туура түшүнөт.

Диссертант илимий-теориялык эмгектер менен практикалык иштерди айкалыштыра жүргүзө алган.

Айтылган илимий жоболор жана методикалык сунуштар «Адабий окуу» курсунда окуучулардын окурмандык ишмердүүлүгүн өнүктүрүүгө мүмкүнчүлүк түзүп берет деп айтууга толук негиз бар деп эсептейм.

Баарыңыздарга терең ыраазычылык билдиребиз.

Акунова А.Р.: Баарыңыздарга ишти абдан көңүл коюу менен окуп, терең талдап бергениңиздер үчүн чоң рахмат. Бир топ сунуштар айтылды. Аларга жооп берүү үчүн жыйынтыктоочу сөздү кайрадан диссертантка берсек.

Абдухамидова Б.А.: Урматтуу кесиптештер, биздин ишибизди дыкаттык менен карап чыгып, баалуу сунуш сунуштарды, сын-пикирлерди айтканыңыздар үчүн чоң рахмат. Айтылган сунуштарды эске алабыз.

Акунова А.Р.: Урматтуу бүгүнкү талкуунун катышуучулары, Б.А.Абдухамидованнын илимий изилдөө ишинин актуалдуулугу, изилдөө объектиси, максат-милдеттери так, жыйынтыкталган, өз алдынча бүткөрүлгөн иш экендигин белгилеп, сиздердин ой-пикирлерди эске алуу менен изилдөөнү диссертациялык кеңешке кабыл алууга сунуштоону колго салам.

Жогоруда айтылгандардын негизинде бүтүм добушка коюлду. **“Макул” – баары, “Каршы” – жок, “Калыс” – жок.** Бүтүм жыйында бир добуштан кабыл алынды.

Демек, жогорудагы рецензенттердин жана чыгып сүйлөгөндөрдүн пикирлеринин негизинде бул ишти диссертациялык кеңешке кабыл алууга сунуш кылуу боюнча бүтүм чыгарууга болот.

**И.Арабаев атындагы КМУнун Педагогика жана психология институтундагы башталгыч мектепте кыргыз жана орус тилдерин окутуунун технологиясы кафедранын отуруму
ТОКТОМ КЫЛАТ**

1. Кафедранын докторанты Абдухамидова Батмахан Абдуакимовнанын “Адабий окуу” сабагында окуучулардын окурмандык ишмердүүлүгүн калыптандыруунун илимий-методикалык негиздери” 13.00.02 – окутуу жана тарбиялоонун теориясы менен методикасы (кыргыз адабияты) шифри боюнча педагогика илимдеринин доктору илимий даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациясы И.Арабаев атындагы Кыргыз мамлекеттик университетинин, Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин алдындагы педагогика илиминин доктору (кандидаты) жана психология илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу боюнча уюштурулган Д 13.23.673 Адистештирилген кеңешине сунушталсын.

2. Диссертацияга карата кафедра мүчөлөрү тарабынан айтылган сунуштар эске алынсын.

**Төрайым,
п.и.д., профессордун м.а.:**

Акунова А.Р.

**Отурумдун катчысы,
п.и.к., доценттин м.а.:**

Куканова М.А.

А.Р. Акунованын, М.А. Куканованын кол тамгаларын тастыктайм
И.Арабаев атындагы КМУнун Окумуштуу катчысы Чойбекова Н.Т.

